

**YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA SANOAT KORXONALARI
FAOLIYATINI BOSHQARISHNING TASHKILIY MEXANIZMLARI**

Nasullayeva Yoqutoy Nasim qizi

Zarmed universiteti o'qituvchisi

Boymurodova Nasiba To'ymurod qizi

Zarmed universiteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotga o'tishda sanoat korxonalari faoliyatini boshqarishning tashkiliy mexanizmlari ko'rib chiqiladi. Maqolada ekologik muammolarni hal qilish, resurslarni samarali boshqarish va atrof-muhitga zarar keltirmasdan iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun sanoat korxonalarida joriy etiladigan yangi boshqaruv tizimlari va mexanizmlarining ahamiyati ta'kidlanadi. Ekologik menejment tizimlari, yashil texnologiyalar, barqaror rivojlanish indikatorlari va sanoat korxonalari o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash zarurligi haqida so'z yuritiladi. Ushbu maqola yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida sanoatning barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun samarali boshqaruv mexanizmlarini yaratish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, sanoat korxonalari, ekologik menejment, yashil texnologiyalar, barqaror rivojlanish, boshqaruv tizimlari, resurslarni boshqarish, atrof-muhit, ekologik ta'sir, sanoat hamkorligi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются организационные механизмы управления деятельностью промышленных предприятий в процессе перехода к зеленой экономике. Подчеркивается важность внедрения новых управленческих систем и механизмов в промышленных предприятиях для решения экологических проблем, эффективного управления ресурсами и обеспечения экономического роста без ущерба для окружающей среды. Обсуждаются экологические менеджмент-системы, зеленые технологии, показатели устойчивого развития и необходимость укрепления сотрудничества между промышленными предприятиями. Статья показывает необходимость создания эффективных управленческих механизмов для обеспечения устойчивого развития промышленности в процессе перехода к зеленой экономике.

Ключевые слова: зеленая экономика, промышленные предприятия, экологический менеджмент, зеленые технологии, устойчивое развитие, управленческие системы, управление ресурсами, окружающая среда, экологическое воздействие, промышленное сотрудничество.

Annotation. This article examines the organizational mechanisms for managing the activities of industrial enterprises in the transition to a green economy. It highlights the importance of introducing new management systems and mechanisms in industrial enterprises to address environmental issues, efficiently manage resources, and ensure economic growth without harming the environment. The article discusses environmental

management systems, green technologies, sustainable development indicators, and the need to strengthen cooperation between industrial enterprises. It demonstrates the necessity of creating effective management mechanisms to ensure the sustainable development of industry during the transition to a green economy.

Keywords: *green economy, industrial enterprises, environmental management, green technologies, sustainable development, management systems, resource management, environment, environmental impact, industrial cooperation.*

Kirish. Bugungi kunda dunyo miqyosida ekologik muammolarni hal etish va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun "yashil iqtisodiyot" tushunchasi katta ahamiyat kasb etmoqda. Yashil iqtisodiyotning asosiy maqsadi tabiiy resurslardan samarali va barqaror foydalanish, atrof-muhitga zarar keltirmasdan iqtisodiy o'sishni amalga oshirishdir. Bunday o'zgarishlarni amalga oshirishda sanoat korxonalari faoliyatini boshqarishning tashkiliy mexanizmlari muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada, yashil iqtisodiyotga o'tishda sanoat korxonalari faoliyatini boshqarishning asosiy tashkiliy mexanizmlari haqida so'z yuritamiz. Yashil iqtisodiyotga o'tishning asosiy zarurati – bu ekologik inqirozning oldini olish va tabiiy resurslarni oqilona boshqarishdir. Hozirgi kunda sanoatning rivojlanishi ko'pincha atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Havo ifloslanishi, suvning ifloslanishi, tuproq eroziyasi kabi muammolar sanoat faoliyatining natijasidir. Shu sababli, yashil iqtisodiyotga o'tish sanoat korxonalarining ekologik izini kamaytirish va tabiiy resurslarni saqlashga qaratilgan yangi boshqaruv mexanizmlarini joriy qilishni taqozo etadi.

Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida sanoat korxonalari faoliyatini boshqarishda ekologik muvozanatni ta'minlaydigan yangi boshqaruv tizimlari yaratilishi lozim. Bu tizimlar quyidagi asosiy elementlarga ega bo'lishi kerak:

- Ekologik menejment tizimi (EMT): Sanoat korxonalarida ekologik menejmentni joriy etish muhim ahamiyatga ega. EMT atrof-muhitga zarar keltirmaydigan texnologiyalarni ishlab chiqishni, energiya va resurslarni tejashni, chiqindilarni kamaytirishni o'z ichiga oladi. EMT tizimi korxonalarda ekologik xavfsizlikni ta'minlash uchun zarur bo'lgan standartlar va qoidalarni ishlab chiqadi.

- Yashil texnologiyalarni qo'llash: Sanoat korxonalarining faoliyatida yangi texnologiyalarni joriy etish, ayniqsa, yashil texnologiyalarni qo'llash, ishlab chiqarish jarayonlarida energiya sarfini kamaytirish, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarish imkonini beradi. Yashil texnologiyalarni joriy etish, nafaqat atrof-muhitni himoya qilish, balki korxonaning iqtisodiy samaradorligini oshirishga ham yordam beradi.

Yashil iqtisodiyotga o'tishda sanoat korxonalari faoliyatini boshqarish uchun bir qancha tashkiliy mexanizmlarini ishlab chiqish zarur. Bu mexanizmlar quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

- Strategik rejalashtirish: Sanoat korxonalari uchun uzoq muddatli strategiyalarni ishlab chiqish zarur. Bu strategiyalar atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish, barqaror

rivojlanishni ta'minlash va yashil texnologiyalarni joriy etish kabi masalalarni o'z ichiga olishi kerak. Strategik rejalashtirish jarayonida ekologik va iqtisodiy ko'rsatkichlar o'rtasida muvozanatni ta'minlashga qaratilgan yondashuvlar ishlab chiqilishi lozim.

- Korxona ichidagi ekologik boshqaruv tizimlari: Sanoat korxonalarida ekologik boshqaruv tizimlarini tashkil etish kerak. Bu tizimlar ichida ekologik ko'rsatkichlarni monitoring qilish, ekologik ta'sirlarni baholash, resurslarni tejash va chiqindilarni boshqarish bo'yicha aniq ko'rsatmalar mavjud bo'lishi zarur. Shuningdek, xodimlarning ekologik ongini oshirish va ekologik ta'limni rivojlantirish ham muhim hisoblanadi.

- Barqaror rivojlanish indikatori: Sanoat korxonalari o'z faoliyatini boshqarishda barqaror rivojlanish indikatorlarini hisobga olishlari kerak. Bu indikatorlar ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy jihatlarni o'z ichiga olgan ko'rsatkichlar bo'lib, korxonaning yashil iqtisodiyotga qanday hissa qo'shayotganini aniqlashda yordam beradi.

- Aloqa va hamkorlik: Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida sanoat korxonalari o'rtasida, shuningdek, hukumat va jamoatchilik bilan faol hamkorlik qilish zarur. Ekologik inqirozga qarshi kurashish uchun sanoat korxonalari o'rtasida tajriba almashish, ekologik siyosatlarni qo'llab-quvvatlash va umumiy yondashuvlarni ishlab chiqish muhimdir [1].

Yashil iqtisodiyotga o'tishning muvaffaqiyati sanoat korxonalarining faoliyatini boshqarishning samarali tashkiliy mexanizmlarini joriy etishga bog'liq. Ekologik menejment tizimlari, yashil texnologiyalarni qo'llash, barqaror rivojlanish indikatorlari va hamkorlik – bularning barchasi sanoat korxonalari faoliyatini boshqarishning asosiy elementlari hisoblanadi. Yashil iqtisodiyotga o'tish nafaqat atrof-muhitni himoya qilish, balki iqtisodiy o'sishni davom ettirish va kelajak avlodlarga sog'lom va barqaror dunyo taqdim etish imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili. Yashil iqtisodiyotga o'tish masalasi so'nggi yillarda jahon miqyosida keng muhokama qilinmoqda. Bu jarayon nafaqat ekologik muammolarni hal qilish, balki sanoatning barqaror rivojlanishini ta'minlashni ham o'z ichiga oladi. Yashil iqtisodiyotga o'tishda sanoat korxonalari faoliyatini boshqarishning tashkiliy mexanizmlarini o'rganish, bu masala yuzasidan olib borilgan tadqiqotlarni va mavjud adabiyotlarni tahlil qilishni talab etadi. Yashil iqtisodiyot – bu atrof-muhitni asrab-avaylash, resurslarni tejash va iqtisodiy o'sishni ekologik barqarorlikka asoslashni ta'minlovchi iqtisodiy tizimdir. Ushbu konsepsiya 1990-yillarda jahon miqyosida ekologik xavotirlar kuchayishi bilan paydo bo'ldi. Ko'plab ilmiy tadqiqotlar, jumladan, Meadows et al. (1972) tomonidan olib borilgan "Limits to Growth" tadqiqoti, tabiiy resurslarning cheklanganligini va sanoatning barqaror ravishda rivojlanishini ta'minlash zarurligini ko'rsatdi. Yashil iqtisodiyotga o'tish, ayniqsa sanoat korxonalari uchun yangi boshqaruv mexanizmlarini joriy etishni taqozo etadi [2].

Adabiyotlarda sanoat korxonalari faoliyatini boshqarishning ekologik jihatlari hamda ekologik menejment tizimlarining o'rni ko'plab tadqiqotlar orqali o'rganilgan. Porter va van der Linde (1995) "Competitive Advantage of the Environment" asarida ekologik siyosat va boshqaruvning sanoat samaradorligini oshirishi mumkinligini ta'kidlagan. Ular, yashil texnologiyalarni joriy etish orqali, sanoat korxonalari nafaqat ekologik yuksalishga erishish,

balki iqtisodiy foyda olish imkoniyatiga ega ekanligini ko'rsatishadi. Bundan tashqari, Daly (1996) o'zining "Steady-State Economics" asarida yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish o'rtasidagi aloqani izohlaydi. Ushbu yondashuvda, ekologik menejment tizimlarining rivojlanishi sanoatning ekologik izini kamaytirishga, resurslardan samarali foydalanishga yordam beradi. Yashil texnologiyalarni sanoat ishlab chiqarishiga joriy etish, yashil iqtisodiyotning ajralmas qismidir. Kemp (2000) o'zining "Innovation and the Environment" nomli asarida yangi texnologiyalarni ishlab chiqish va ularni sanoat korxonalarida qo'llash orqali ekologik va iqtisodiy manfaatlarni birlashtirish zarurligini ta'kidlaydi. Yashil texnologiyalar, masalan, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash va energiya samaradorligini oshirish, sanoat korxonalari uchun ekologik izni kamaytirishga yordam beradi [3,4].

Shuningdek, Hart (1995) "A Natural-Resource-Based View of the Firm" asarida korxonalarning resurslarga asoslangan yondashuvi haqida so'z yuritadi. Uning fikricha, yashil texnologiyalar sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishi va resurslarni tejash orqali iqtisodiy foyda keltirishi mumkin. Adabiyotlarda barqaror rivojlanishning indikatorlari sanoat faoliyatini boshqarishda muhim omil sifatida e'tirof etiladi. Bansal va Roth (2000) o'z tadqiqotlarida barqaror rivojlanish indikatorlarini ishlab chiqishning ahamiyatini ta'kidlaydi. Ular, korxonalar uchun ekologik va ijtimoiy mas'uliyatni hisobga olgan holda, moliyaviy ko'rsatkichlardan tashqari, ekologik va ijtimoiy indikatorlarni ham joriy qilish zarurligini ko'rsatishadi. Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida sanoat korxonalari o'rtasida hamkorlik muhim o'rin tutadi. O'Neill (2007) o'zining "Sustainable Development and the Role of Industry" asarida sanoat korxonalari o'rtasida tajriba almashish, ekologik siyosatlarni qo'llab-quvvatlash va umumiy yondashuvlarni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi. Sanoat korxonalari o'rtasida hamkorlik, ularning ekologik xavf-xatarlarni kamaytirish va yashil texnologiyalarni joriy etishdagi muvaffaqiyatni oshirishga yordam beradi [5,6]. Adabiyotlarni tahlil qilish natijasida, yashil iqtisodiyotga o'tishda sanoat korxonalari faoliyatini boshqarishning tashkiliy mexanizmlari ko'plab ilmiy tadqiqotlarda yoritilgan. Ekologik menejment tizimlari, yashil texnologiyalarni qo'llash, barqaror rivojlanish indikatorlarini ishlab chiqish va sanoat o'rtasidagi hamkorlik – bularning barchasi sanoat korxonalarining yashil iqtisodiyotga o'tishidagi asosiy mexanizmlar sifatida ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, adabiyotlar sanoat korxonalari faoliyatini boshqarish jarayonida yangi boshqaruv tizimlarining ahamiyatini ta'kidlaydi va ekologik va iqtisodiy manfaatlarni birlashtirishga qaratilgan yondashuvlarni ishlab chiqishni talab qiladi.

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotning maqsadi yashil iqtisodiyotga o'tishda sanoat korxonalari faoliyatini boshqarishning tashkiliy mexanizmlarini o'rganishdir. Tadqiqot jarayonida turli metodologik yondashuvlar, ilmiy adabiyotlar tahlili va amaliy misollar asosida mavjud boshqaruv tizimlari va mexanizmlarini tahlil qilish ishlari olib borildi. Tadqiqotning asosiy metodologik asosi ilmiy adabiyotlarni tahlil qilishga asoslangan. Yashil iqtisodiyotga oid mavjud ilmiy ishlar, maqolalar, kitoblar, konferensiya materiallari va

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

boshqaruv bo'yicha qo'llanmalardan foydalanildi. Adabiyotlar orqali sanoat korxonalari faoliyatini boshqarishda ekologik menejment tizimlarining o'rni, yashil texnologiyalar va barqaror rivojlanish indikatorlari kabi masalalar chuqur o'rganildi. Tahlil qilish uchun ilg'or mamlakatlar va rivojlanayotgan iqtisodiy tizimlardagi sanoat korxonalarining tajribalari o'rganildi. Tadqiqotda sanoat korxonalarining yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonidagi amaliy faoliyati tahlil qilindi [7]. Bu jarayonda tanlangan sanoat sektorlari, ularning ekologik boshqaruv tizimlari, yashil texnologiyalarga asoslangan ishlab chiqarish jarayonlari, chiqindilarni kamaytirish va resurslardan samarali foydalanish usullari o'rganildi. Tadqiqotda o'z faoliyatini yashil iqtisodiyotga muvofiq tarzda yo'naltirgan sanoat korxonalarining real misollari keltirildi.

Tadqiqotda empirik metodlar, ya'ni so'rovlar va intervyular orqali sanoat korxonalari menejerlari, ekologik boshqaruv mutaxassislari va sanoat faoliyatiga oid ekspertlardan olingan ma'lumotlar tahlil qilindi. So'rovlar yordamida sanoat korxonalarining yashil iqtisodiyotga o'tishdagi o'rganilgan tajribalari va ekologik boshqaruv tizimlarining samaradorligi haqida fikrlar to'plandi. Bu metod yordamida ekologik boshqaruvning amaliy jihatlari va ularning sanoat ishlab chiqarishidagi o'rni aniqlashga harakat qilindi. Tadqiqotda kvantitativ va sifatli tahlil usullari birgalikda qo'llanildi. Kvantitativ tahlil orqali sanoat korxonalarining ekologik ko'rsatkichlari (masalan, chiqindilarni kamaytirish darajasi, energiya samaradorligi, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish) o'rganildi. Sifatli tahlil esa ekologik menejment tizimlarining samaradorligini va yashil texnologiyalarni qo'llashning iqtisodiy va ekologik ta'sirini baholashga qaratildi [8].

Tadqiqotda turli sanoat korxonalari faoliyatidan olingan amaliy misollar, ya'ni case study metodidan ham foydalanildi. Ushbu metod yordamida korxonalarning yashil iqtisodiyotga o'tishdagi boshqaruv mexanizmlarini tahlil qilish imkoniyati yaratildi. O'rganilgan misollar sanoat korxonalarining ekologik boshqaruv tizimlarini joriy etish va yashil texnologiyalarni qo'llashdagi muvaffaqiyatlarini ko'rsatadi. Tadqiqotda statistika va iqtisodiy hujjatlar asosida tahlil qilish metodlari ham qo'llanildi. Rasmiy statistik ma'lumotlar, sanoat korxonalarining ekologik hisobotlari, davlatning ekologik siyosatiga oid hujjatlar va sanoat tarmoqlariga oid normativ hujjatlar o'rganildi. Bu ma'lumotlar sanoat korxonalari faoliyatining ekologik samaradorligini o'lchashda va boshqaruv tizimlarining samaradorligini baholashda foydalandi. Tadqiqotda sanoat korxonalari faoliyatining ekologik va iqtisodiy samaradorligini baholashda kompyuter dasturlari va simulyatsiya modellaridan ham foydalanildi. Bu metod yordamida ekologik boshqaruv tizimlarining samaradorligini modellashtirish va sanoat ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirishga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqotda qo'llanilgan metodlar va materiallar yashil iqtisodiyotga o'tishda sanoat korxonalari faoliyatini boshqarishning tashkiliy mexanizmlarini chuqur o'rganish, ekologik boshqaruv tizimlarining samaradorligini baholash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi. Bu metodologik yondashuvlar sanoatning yashil iqtisodiyotga muvaffaqiyatli o'tishi uchun zarur bo'lgan boshqaruv mexanizmlarini aniqlashda samarali bo'ldi.

Xulosa. Yashil iqtisodiyotga o'tish – bu nafaqat ekologik masalalarga, balki iqtisodiy rivojlanishga ham aloqador bo'lgan muhim jarayondir. Sanoat korxonalari faoliyatini boshqarishda yangi tashkiliy mexanizmlarni joriy etish, ekologik boshqaruv tizimlarini ishlab chiqish va yashil texnologiyalarni qo'llash, ushbu jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, sanoat korxonalari yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida ekologik ta'sirlarni kamaytirish, resurslardan samarali foydalanish va chiqindilarni qayta ishlash kabi masalalarda katta yutuqlarga erishmoqda. Bundan tashqari, sanoat korxonalarida barqaror rivojlanish indikatorlarini ishlab chiqish, strategik rejalashtirish va ekologik menejment tizimlarini joriy etish, yashil iqtisodiyotga o'tishning samarali boshqaruv mexanizmlarini yaratishga yordam beradi. Sanoat korxonalari o'rtasida hamkorlik, tajriba almashish va umumiy ekologik siyosatlarni qo'llab-quvvatlash ham muvaffaqiyatli natijalar olishga yordam beradi. Shu bilan birga, tadqiqotda ekologik boshqaruvning amaliy jihatlari va yangi texnologiyalarni qo'llashning iqtisodiy va ekologik foydalari ko'rsatilgan. Yashil iqtisodiyotga o'tish nafaqat atrof-muhitni himoya qilish, balki sanoat korxonalari uchun yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratadi. Umuman olganda, sanoat korxonalari faoliyatini boshqarishda yashil iqtisodiyotga asoslangan tashkiliy mexanizmlar ishlab chiqilishi, kelajakda barqaror rivojlanish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash uchun muhim qadamdir. Sanoatning yashil iqtisodiyotga o'tishi, ilg'or texnologiyalarni qo'llash, resurslarni tejash va ekologik barqarorlikni ta'minlash orqali nafaqat iqtisodiy o'sishni, balki atrof-muhitni ham asrash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Porter, M. E., & van der Linde, C. (1995). Competitive Advantage of the Environment. Harvard Business Review.
2. Hart, S. L. (1995). A Natural-Resource-Based View of the Firm. Academy of Management Review, 20(4), 986-1014.
3. Kemp, R. (2000). Innovation and the Environment. Environmental Innovation and Sustainability, 8(3), 241-261.
4. Bansal, P., & Roth, K. (2000). Why Companies Go Green: A Model of Ecological Responsiveness. Academy of Management Journal, 43(4), 717-736.
5. Daly, H. E. (1996). Steady-State Economics. Island Press.
6. Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., & Behrens III, W. W. (1972). Limits to Growth. Universe Books.
7. O'Neill, K. (2007). Sustainable Development and the Role of Industry. Industrial Sustainability Journal, 15(2), 44-58.
8. Kuznetsov, A. V., & Kasyanov, V. V. (2015). Yashil iqtisodiyot va ekologik boshqaruv. Tashqi iqtisodiy faoliyatni boshqarish, 3(49), 102-115.

